

flm.
K44

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КИСЛЕНКО ДМИТРО ПЕТРОВИЧ

УДК 343.13

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Київ – 2012

код екземпляра

677749

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Лук'яничков Євген Дмитрович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Погорецький Микола Анатолійович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри правосуддя

кандидат юридичних наук, доцент

Тильчик Ольга Віталіївна,

Національний університет Державної Податкової служби України,
заступник начальника кафедри управління, адміністративного права і процесу та
адміністративної діяльності

Захист відбудеться «15» березня 2012 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

2012 р.

15989A

Удалова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Контрольні повноваження суду закладено у ст.ст. 29, 30, 31, 55 Конституції України, у яких знайшли своє відображення найважливіші міжнародні стандарти щодо захисту прав людини і громадянина. У зв'язку з цим, особливого значення набуває роль суду у сфері охорони та захисту прав фізичних та юридичних осіб у кримінальному судочинстві і, зокрема, при провадженні досудового розслідування, тому, що така діяльність пов'язана з втручанням в особисте життя громадян, обмеженням їх прав і свобод.

Після прийняття Конституції України суд, крім функції правосуддя, став виконувати функцію судового контролю за кримінально-процесуальною діяльністю органів дізнання, слідчого, прокурора у тих випадках, коли виникає необхідність обмежити конституційні права і свободи особи. Контрольні повноваження суду за рішеннями цих органів закріплені у відповідних статтях КПК України, які досить активно реалізуються на практиці. За офіційними даними Державної судової адміністрації України зберігається тенденція до збільшення кількості розглянутих подань органів досудового розслідування з різних питань. Так, у 2009 р. суди розглянули 199,7 тис. таких подань, з яких задоволено 185,8 тис., або 93,0 % від кількості розглянутих. У тому числі розглянуто 45,1 тис. подань органів досудового слідства про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, з яких задоволено 39,1 тис., або 86,7 %. У 2009 р. кількість розглянутих судами скарг на дії органів досудового розслідування збільшилася на 11,8 % і становила 23,9 тис., з яких задоволено 8,9 тис., або 37,4 % від кількості розглянутих. У тому числі на постанови: про відмову в порушенні кримінальної справи розглянуто 10,2 тис. скарг, із них задоволено 4,2 тис., або 41,7 % від кількості розглянутих; про закриття справи – 846, із них задоволено 394, або 46,5 %; про порушення кримінальної справи – 11,6 тис. скарг, з яких задоволено 3,4 тис., або 29,3 %.

Не спостерігалось суттєвих змін і у 2010 році. Так, на розгляд судів надійшло 203,1 тис. подань органів досудового слідства з різних питань, з яких розглянуто 201,2 тис., а задоволено 185,8 тис. подань, або 92,4 % від кількості розглянутих. Зокрема, розглянуто майже 46 тис. подань про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, з яких задоволено 40,4 тис. Стосовно 5,5 тис. обвинувачених суди відмовили у задоволенні подань щодо взяття під варту. Розглянуто 4,4 тис. апеляцій обвинувачених та їх захисників на постанови судів про застосування цього запобіжного заходу, 693 з яких задоволено. Суди також розглянули 11,9 тис. подань про продовження строків тримання під вартою, з яких задоволено 11,5 тис., або 96,4 %.

Отже, практика свідчить, що судовий контроль за процесуальними діями та рішеннями органів дізнання, слідчого та прокурора є надзвичайно ефективним і дієвим засобом захисту законних прав та інтересів учасників кримінального судочинства.

Вагомий внесок у розробку теорії судового контролю за розслідуванням злочинів зробили такі науковці, як Т.О. Борець, В.І. Борисов, В.Д. Бринцев, І.В. Гловюк, Н.В. Глинська, Ю.М. Грошевий, О.В. Каліновський, І. М. Козьяков, О.В. Кондратьєв, Є.Д. Лук'яничков, В.Т. Маляренко, П. П. Пилипчук,

А.М. Погорецький, О.В. Тильчик, А.Р. Туманянц, В. І. Чорнобук, М. Г. Шавкун та інші, в роботах яких висвітлюються окремі питання, що стосуються порядку прийняття суддею рішення про застосування відносно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, продовження строків тримання під вартою, про проведення слідчих дій, що обмежують конституційні права особи на недоторканість житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, про розгляд суддею скарг на деякі процесуальні дії та рішення органу дізнання, слідчого, прокурора.

Разом з тим у науці донині відсутнє комплексне дослідження всієї багатопланової сукупності проблем, пов'язаних із розглядом суддею звернень органів досудового розслідування про прийняття рішень, які обмежують конституційні права громадян, скарг зацікавлених осіб на дії та постанови державних органів та посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, винесенням суддею рішення з цих питань. Ряд положень залишається недостатньо з'ясованими, суперечливими та дискусійними. Це стосується, зокрема, меж судового контролю, порядку надання судом згоди на застосування заходів кримінально-процесуального примусу, прийняття та виконання рішень суду про скасування незаконних та необґрунтованих постанов органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи та її закриття, про відмову у застосуванні заходів безпеки, про визнання незаконним затримання особи за підозрою у вчиненні злочину. Крім того, законодавець постійно розширює межі контрольних повноважень суду в досудових стадіях кримінального процесу. Так, тільки минулого року до КПК у цій частині були внесені зміни та доповнення законами від 4 березня, 7 липня, 2 грудня 2010 р. Ці законодавчі новели потребують ґрунтовного вивчення.

Викладене вище зумовило вибір теми дисертаційного дослідження і свідчить про її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з напрямками, визначеними указами Президента України № 361 від 10.05.2006 р. «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до Європейських стандартів» та № 311 від 08.04.2008 р. «Про Концепцію реформування кримінальної юстиції України», узгоджена з тематикою пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних досліджень вищих навчальних закладів і наукових установ МВС України на період 2004–2009 роки (затверджено наказом МВС України № 755 від 05.07.2004 р.), тематикою Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр. (затверджено наказом МВС України № 347 від 29.07.2010 р.), а також відповідно до плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в розробці теоретичних питань і окресленні шляхів вирішення практичних проблем судового контролю під час розслідування злочинів, напрямів його реформування та рекомендацій для покращення судової та слідчої практики, пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства у цьому напрямі.

Для досягнення вказаної мети були поставлені такі *задачі*:

- з'ясувати поняття та сутність судового контролю під час розслідування злочинів, його види та стан наукових досліджень цього напрямку діяльності суду у кримінальному процесі;

- визначити обсяг контрольних повноважень суду при наданні згоди на обмеження конституційного права на недоторканність особи;

- розкрити процедуру вирішення судом подання органів досудового розслідування щодо надання згоди на проведення слідчих дій та інших заходів кримінально-процесуального примусу;

- висвітлити порядок розгляду судом скарг на постанови органів дізнання, слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи та її закриття;

- охарактеризувати повноваження суду при розгляді скарг на рішення органу дізнання, слідчого про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину;

- обґрунтувати процесуальні особливості розгляду судом скарги на постанову органу дізнання та слідчого про відмову у застосуванні заходів безпеки та про їх скасування;

- розробити рекомендації із покращення судової практики з питань здійснення судом контролю під час розслідування злочинів та пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінального судочинства, що виникають при здійсненні судового контролю під час розслідування злочинів.

Предмет дослідження – судовий контроль під час розслідування злочинів.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети та задач дослідження, його об'єкту та предмету. Методологічну основу дослідження становить сукупність як загальнонаукових, так і спеціальних методів та прийомів наукового пізнання. *Діалектичний* метод як загальний метод наукового пізнання дозволив розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємообумовленість. *Формально-логічний* метод використовувався з метою визначення понятійного апарату, необхідного для розкриття теми; за допомогою системно-структурного методу розкрити сутність судового контролю під час розслідування злочинів, визначено його види; *порівняльно-правовий* метод застосовувався для порівняльного аналізу вітчизняного кримінально-процесуального законодавства із законодавством інших країн; методи *моделювання і прогнозування* застосовувалися для формування пропозицій по вдосконаленню окремих положень кримінально-процесуального законодавства України, що регулюють процесуальний порядок надання судами згоди на обмеження конституційних прав та свобод особи, розгляду судом скарг на процесуальні дії та рішення органів дізнання, слідчого та прокурора. Крім того, в ході даного дослідження використовувався *соціологічний та статистичний* методи. Їх застосування стало визначальним під час анкетування осіб, які провадять дізнання, слідчих, прокурорів, суддів, дослідженні кримінальних справ та узагальненні отриманих результатів.

Емпіричну базу дослідження складають дані офіційної статистики за 2006–2010 роки, результати опитування 315 осіб, які провадять дізнання, слідчих,

прокурорів, суддів, результати вивчення і аналізу 305 кримінальних справ, що сприяло формуванню обґрунтованості та достовірності сформульованих висновків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному дослідженні актуальних проблем, що виникають під час здійснення судом контролю за розслідуванням злочинів. Новизну дисертаційного дослідження відображають такі наукові положення:

вперше:

- запропоновано доповнити ч.3 ст.178 КПК положенням, що виїмка матеріальних носіїв секретної інформації та документів, що містять банківську таємницю, провадиться за постановою судді, яка виноситься з додержанням порядку, встановленого ч.5 ст.177 КПК;

- висловлена пропозиція, що рішення прокурора про продовження строку досудового слідства може бути оскаржене до суду;

- обґрунтована необхідність визначити процесуальний порядок прийняття судом рішення про огляд кореспонденції та накладення арешту на вклади обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії;

- доведено, що у ст.205 КПК потрібно визначити строк проведення за постановою судді стаціонарної судово-медичної або судово-психіатричної експертизи з поміщенням обвинуваченого у відповідний медичний заклад;

удосконалено:

- вимоги до змісту подання органу дізнання, слідчого, прокурора про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, про проведення слідчих дій, застосування інших заходів кримінально-процесуального примусу та змісту постанови судді, що винесена за результатами розгляду цього подання;

- процедуру обов'язкової участі обвинуваченого у розгляді судом подання слідчого про продовження строку тримання під вартою;

- положення про виключення зі ст.236-8 КПК норми щодо зупинення провадження слідчих дій на час розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи;

дістало подальший розвиток:

- пропозиція про доповнення ст.147 КПК положенням, що відсторонення обвинуваченого від посади проводиться за постановою судді;

- обґрунтування права на оскарження до суду постанови органу дізнання, слідчого про накладення арешту на майно обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які за законом несуть матеріальну відповідальність за його дії;

- твердження про оскарження до суду постанови органу дізнання, слідчого про зупинення досудового розслідування;

- предмет оскарження до суду рішень слідчого, зокрема, про обрання щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд;

- процедура оскарження до суду слідчих дій, проведених у невідкладних випадках з обов'язковим закріпленням у КПК;

- думка про виключення зі ст.187 КПК ч.3 положення щодо можливості накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку до порушення кримінальної справи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані автором теоретичні положення, висновки і пропозиції з питань вдосконалення процедури судового контролю під час розслідування злочинів вже використовуються:

- у *законотворчій діяльності* – враховані при підготовці проекту КПК України та у роботі по удосконаленню чинного КПК (акт впровадження від 01.04.2010 р. № 04-30/19-1546 та від 15.11.2010 р. № 539);

- у *практичній діяльності* органів досудового слідства – розроблені рекомендації позитивно оцінені та використовуються працівниками органів дізнання та досудового слідства Головного управління МВС України в місті Києві (акт впровадження від 02.12.2008 р. № 13/2-3674);

- у *навчальному процесі* – при викладанні дисципліни «Кримінальний процес» у Національній академії внутрішніх справ (акт впровадження від 20.05.2010 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднені у виступах автора на науково-практичних конференціях, а саме: «Порушення кримінальної справи: шляхи удосконалення кримінально-процесуального законодавства» (м. Київ, 2008 р.); «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2008 р.); «Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності» (м. Київ, 2009 р.); «Досягнення криміналістики у боротьбі зі злочинністю» (м. Донецьк, 2009 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дослідження відображені у чотирьох статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОНмолодьспорт України, а також у чотирьох тезах виступів на науково-практичних конференціях (семінарах).

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (208 найменувань) та п'яти додатків. Повний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з них загальний обсяг тексту – 195 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію та впровадження, а також щодо публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ 1 «Поняття, сутність та межі судового контролю за розслідуванням злочинів» складається з двох підрозділів.

У **підрозділі 1.1. «Поняття та сутність судового контролю за розслідуванням злочинів»** розкривається зміст даного поняття. На думку автора, судовий контроль під час розслідування злочинів – це передбачена Конституцією України та КПК діяльність суду у досудових стадіях кримінального судочинства, яка реалізується ним у встановленій процесуальній формі і спрямована на гарантування законності та обґрунтованості процесуальних дій та рішень органу дізнання, слідчого та прокурора та має на меті захист і охорону прав і свобод особи.

Підкреслюється, що існує два види судового контролю під час розслідування злочинів: 1) суд дає дозвіл на тимчасове обмеження конституційних прав і свобод особи (попередній судовий контроль); 2) суд розглядає скарги на деякі процесуальні рішення органу дізнання, слідчого, прокурора (подальший судовий контроль). Висвітлюються особливості першого виду судового контролю: 1) ініціатором провадження судового контролю є орган дізнання, слідчий, прокурор; 2) процедура судового контролю завжди передуватиме відповідній процесуальній дії, проведення якої можливе тільки у випадку згоди суду на обмеження конституційних прав особи. До особливостей другого виду судового контролю віднесено: 1) ініціюють судово-контрольне провадження особи, зацікавлені у скасуванні відповідного процесуального рішення органу дізнання, слідчого, прокурора; 2) скарги розглядаються у відкритому змагальному процесі (виняток – розгляд скарги на постанову про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування). Спільним для обох видів такої юрисдикційної діяльності суду є те, що розгляд наведених питань не пов'язується з кінцевою перспективою досудового розслідування та розгляду справи по суті і направлений судовий контроль саме на забезпечення захисту та охорони прав особи, які обмежуються під час розслідування злочинів.

У підрозділі 1.2. «Межі судового контролю за розслідуванням злочинів» розглядається питання про обсяг компетенції суду у здійсненні судового контролю за розслідування злочинів.

Автор дійшов висновку, що слід розширити межі судового контролю за кримінально-процесуальною діяльністю органів дізнання, слідчого та прокурора. Зокрема, суд повинен приймати рішення про відсторонення обвинуваченого від посади, про застосування щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави. Якщо кримінально-процесуальним законом будуть передбачені такі нові запобіжні заходи, як передача під нагляд міліції, домашній арешт, то судовий контроль слід поширити й на них. Доцільно передбачити у КПК право на оскарження до суду постанови органу дізнання, слідчого, прокурора про: 1) накладення арешту на цінності та інше майно обвинуваченого, підозрюваного або осіб, які за законом несуть матеріальну відповідальність за його дії; 2) зупинення дізнання та досудового слідства; 3) обрання такого запобіжного заходу як підписка про невиїзд; 4) продовження строку досудового слідства.

Розділ 2 «Надання судом дозволу на обмеження конституційних прав особи» містить два підрозділи.

Підрозділ 2.1. «Застосування суддею запобіжного заходу у вигляді взяття під варту щодо підозрюваного, обвинуваченого» присвячений дослідженню порядку застосування судом ст.ст. 165-2, 165-3 КПК. Розглядаються наступні етапи контрольної діяльності суду: 1) вивчення подання органу дізнання, слідчого, прокурора про обрання щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу; 2) ознайомлення судді з матеріалами кримінальної справи; 3) повідомлення учасників процесу про час і місце проведення судового засідання; 4) проведення судового засідання; 5) фіксація засідання суду; 6) прийняття судом рішення за результатами розгляду подання.

Дисертант вважає за необхідне доповнити ст.165-2 КПК нормою, яка б регламентувала вимоги до змісту подання органу дізнання, слідчого та прокурора

про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, а також нормою, яка б передбачала що при розгляді суддею цього подання обов'язково ведеться протокол судового засідання. У ст.165-3 КПК потрібно передбачити, що при розгляді суддею подання слідчого про продовження строків тримання під вартою участь обвинуваченого є обов'язковою.

Здобувачем підкреслено, що скарга разом з поданням про обрання відносно підозрюваного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту має надходити до суду не пізніше ніж як за 24 години до закінчення 72 годинного строку затримання. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона повинна розглядатися суддею протягом трьох діб з часу надходження. Також пропонується у ч.7 ст.106 КПК визначити порядок розгляду суддею скарги на рішення органу дізнання, слідчого про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину.

У підрозділі 2.2. «Надання суддею згоди на проведення слідчих та інших процесуальних дій» розглядається порядок прийняття суддею рішення про провадження обшуку, виїмки, огляду у житлі чи іншому володінні особи, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку, накладення арешту на вклади обвинуваченого у банку, призначення судово-психіатричної та судово-медичної експертизи з поміщенням обвинуваченого на стаціонар у медичний заклад, відсторонення захисника від участі у справі.

Здобувач дійшов висновку, що у ст.ст. 177, 187, 190 КПК доцільно регламентувати вимоги до змісту подання органу дізнання, слідчого та прокурора про проведення слідчих дій, які обмежують конституційні права особи на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Також потрібно визначити, що рішення про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку приймає суддя місцевого суду.

Звертається увага на те, що у кримінально-процесуальному законі слід регламентувати процедуру оскарження до суду проведення слідчих дій у невідкладних випадках. У ст.178 КПК доцільно передбачити, що виїмка матеріальних носіїв секретної інформації, документів, які становлять банківську таємницю, провадиться за постановою судді, яка вноситься з додержанням порядку, встановленого ч.5 ст.177 КПК. Оскільки у ч.1 ст.187-1 КПК не визначена процесуальна форма прийняття суддею рішення про проведення огляду кореспонденції, пропонується врегулювати це питання.

Автор наголошує на доцільності визначення у ч.1 ст.126 КПК процесуального порядку розгляду судом подання слідчого про накладення арешту на вклади обвинуваченого у банку. Аналізується порядок застосування судом ст.205 КПК щодо розгляду подання слідчого про поміщення обвинуваченого у медичний заклад для проведення судово-медичної або судово-психіатричної експертизи. Акцентується увага на тому, що у цій статті потрібно визначити строк проведення такої експертизи. Також у ч.3 ст.61-1 КПК необхідно передбачити, що перед зверненням до суду слідчий зобов'язаний узгодити з прокурором подання про усунення захисника від участі у справі.

Розділ 3 «Розгляд суддею скарг на рішення органу дізнання, слідчого та прокурора» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 3.1. «Розгляд суддею скарги на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» наголошується на тому, що регламентована КПК можливість оскарження постанови про порушення кримінальної справи до суду є ефективним засобом нормативного захисту прав особи. Так, у 2009 р. суди розглянули 11,6 тисяч скарг на постанову про порушення кримінальної справи, що на 9,2 % більше, ніж у 2008 р., з яких задоволено 3,4 тисячі, або 29,3 %. Здобувачем доведено, що норми КПК, які регулюють оскарження до суду рішення про порушення справи, містять певні прогалини, що може призвести до порушення норм Конституції та законів України щодо функцій судової влади, створити передумови для порушення строків досудового слідства та перешкодити виконанню особами, які провадять дізнання, слідчими завдань кримінального судочинства.

Автор дійшов висновку, що суд повинен приймати до розгляду скаргу на постанову про порушення кримінальної справи до моменту винесення слідчим постанови про притягнення особи як обвинуваченого. Зазначається, що правило ч.1 ст.236-8 КПК щодо строку розгляду скарги не слід застосовувати, якщо суддя відклав розгляд справи у зв'язку з неподанням органом дізнання, слідчим, прокурором до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення кримінальної справи. Строк розгляду скарги має обраховуватися з дня надходження до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято таке рішення. Задовольняючи скаргу, суддя повинен скасувати постанову про порушення справи і направити матеріали для дослідчої перевірки органу дізнання, слідчому, прокурору, який проводив у цій справі досудове розслідування. Пропонується у ч.17 ст.236-8 КПК передбачити, що рішення про повернення вилучених речей не може виконуватися до закінчення строку на касаційне оскарження прийнятого рішення. Автор вважає доцільним доповнити ст.236-8 КПК нормою, що на постанову судді про скасування постанови про порушення справи прокурором може бути подана касаційна скарга. Зі ст.236-8 КПК потрібно виключити норму про зупинення провадження слідчих дій на час розгляду судом скарги на постанову про порушення справи, а також ч.14, оскільки вона не узгоджується з вимогами ст.121 КПК. У разі, коли суддею скасовано постанову про порушення справи у зв'язку з порушенням строків дослідчої перевірки, прокурор має відновлювати своєю постановою строк розгляду заяв та повідомлень про злочини. Крім того, п.2-1 ч.1 ст.54 КПК необхідно доповнити положенням, за яким виключається участь судді у розгляді справи, якщо у досудовому провадженні він розглядав скаргу на постанову про порушення справи.

У підрозділі 3.2. «Розгляд суддею скарги на постанову органу дізнання, слідчого про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування» розглядається порядок вирішення судом скарг на рішення органів досудового розслідування, що обмежують право учасників кримінального процесу на забезпечення безпеки.

Автором підкреслено, що кримінально-процесуальне законодавство не передбачає оскарження до суду постанови прокурора про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування. У зв'язку з цим пропонується доповнити ст.52-5 КПК положенням, що таку постанову прокурора зацікавлені особи можуть

оскаржити до суду. Також у цій статті слід визначити, що скарга на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування має розглядатися суддею, який визначається в порядку, встановленому ч.3 ст.16-2 КПК.

У підрозділі 3.3. «Розгляд суддею скарги на рішення органу дізнання, слідчого про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину» аналізується порядок застосування судом положень ч.ч.7-9 ст.106 КПК.

Досліджуються наступні процедури розгляду суддею скарги на затримання особи: 1) одночасно з розглядом подання органу дізнання, слідчого, погодженого з прокурором, про обрання відносно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді взяття під варту; 2) після його застосування; 3) коли скарга надійшла після закінчення 72 годинного строку після затримання.

Зазначається, що прийняттю остаточного рішення по скарзі передують низка процесуальних дій судді, які є формами реалізації функції судового контролю за діями та рішенням органу дізнання та слідчого. На даному етапі провадження по кримінальній справі суддя зобов'язаний перевірити, чи відповідає вимогам кримінально-процесуального закону діяльність органу дізнання, слідчого стосовно встановлення підстав, умов та мотивів затримання особи за підозрою у вчиненні злочину. Перевірку такої діяльності суддя здійснює шляхом: 1) ознайомлення зі скаргою підозрюваного, захисника та законного представника; 2) вивчення матеріалів кримінальної справи; 3) допиту підозрюваного; 4) заслуховування пояснень особи, яка провадить дізнання, слідчого; 5) з'ясування думки прокурора щодо законності затримання; 6) заслуховування думки захисника, якщо він з'явився у судові засідання.

Здобувачем підкреслено, що скарга разом з поданням про обрання відносно підозрюваного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту має надходити до суду не пізніше ніж як за 24 години до закінчення 72 годинного строку затримання. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона повинна розглядатися суддею протягом трьох діб з часу надходження. Також пропонується доповнити ч.7 ст.106 КПК після останнього речення положенням, що визначає процесуальний порядок розгляду суддею скарги на рішення органу дізнання, слідчого про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину.

У підрозділі 3.4. «Розгляд суддею скарги на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття кримінальної справи» розглядається порядок застосування судом ст.ст. 236-5, 236-6 КПК.

Здобувач звертає увагу на прогалини у правовому регулюванні строку оскарження в суд постанови про закриття кримінальної справи та неоднозначне ставлення до нього практиків. Так, 38,0 % опитаних не бачать необхідності у його законодавчій регламентації, 41,0 % вважає, що протягом цього строку виконання постанови зупиняється, скарги можуть бути принесені тільки у вказані сім діб, 21,0 % не обмежують надходження скарг певним строком.

У зв'язку з цим пропонується у ст.236-6 КПК визначити, що прокурор зобов'язаний брати участь у судовому розгляді скарги, а вказівка судді стосовно обставин, які належить з'ясувати під час проведення досудового розслідування, є обов'язковою для виконання органом дізнання, слідчим. Заінтересованим особам

слід надати право оскаржувати у касаційному порядку постанову судді про залишення скарги без задоволення. Також потрібно доповнити ч.2 ст.368 КПК такою підставою для визнання однобічним або неповним дізнання та досудового слідства: «коли не були досліджені обставини, зазначені у постанові судді, який скасував постанову про закриття справи і направив справу прокурору для відновлення досудового слідства або дізнання, за винятком випадків, коли дослідити їх було неможливо».

ВИСНОВКИ

У висновках на основі проведеного комплексного дослідження питань здійснення судом контролю під час розслідування злочинів, сформульовано наукові положення та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та практики, зокрема:

1. Судовий контроль під час розслідування злочинів – це передбачена Конституцією України та КПК діяльність суду у досудових стадіях кримінального процесу, яка реалізується ним у встановленій процесуальній формі і спрямована на гарантування законності та обґрунтованості процесуальних дій та рішень органу дізнання, слідчого та прокурора і має на меті захист та охорону прав і свобод особи. Існує два види судового контролю під час розслідування злочину: 1) суд дає дозвіл на тимчасове обмеження конституційних прав і свобод особи (попередній судовий контроль); 2) суд розглядає скарги на деякі процесуальні дії та рішення органу дізнання, слідчого, прокурора (подальший судовий контроль).

2. Межі судового контролю під час розслідування злочинів потребують розширення. До повноважень суду має бути віднесене прийняття рішення про відсторонення обвинуваченого від посади, розгляд скарг на постанови органу дізнання, слідчого, прокурора про: 1) накладення арешту на цінності та інше майно обвинуваченого; 2) зупинення досудового слідства; 3) обрання запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд; 4) продовження строку досудового слідства.

3. Вимоги до змісту подання про обрання обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту мають бути викладені у ст.165-2 КПК. У даній статті слід передбачити, що при розгляді цього подання ведеться протокол судового засідання, а участь обвинуваченого у розгляді судом подання слідчого про продовження строків тримання його під вартою є обов'язковою.

4. Статті 177, 187, 190 КПК потребують доповнення наступними положеннями: а) регламентувати вимоги до змісту подання органу дізнання, слідчого про проведення обшуку, огляду у житлі або іншому володінні особи, примусової виймки із житла чи іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку; б) при розгляді суддею подання і матеріалів справи ведеться протокол судового засідання; в) передбачити процедуру оскарження до суду проведення слідчих дій у невідкладних випадках; г) визначити, що рішення про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку приймає суддя місцевого суду; д) виймка матеріальних носіїв секретної інформації, документів, що становлять банківську таємницю, провадиться

за постановою судді, яка виноситься з додержанням порядку, встановленого ч.5 ст.177 КПК.

Порядок накладення судом арешту на вклади обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії слід визначити у ч.1 ст.126 КПК.

Строк, на який за постановою судді обвинувачений може бути поміщений у медичний заклад для проведення стаціонарної судово-медичної або судово-психіатричної експертизи має визначатися ст.205 КПК, а не відомчою інструкцією.

Частина 3 ст. 61-1 КПК підлягає доповненню нормою, що постанова слідчого про усунення захисника від участі у справі підлягає погодженню з прокурором, а постанова судді про усунення захисника може бути ним оскаржена в апеляційному порядку протягом семи днів з дня одержання копії постанови.

6. У ст.236-7 КПК доцільно зазначити, що суд приймає до розгляду скаргу на постанову про порушення справи до моменту винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого. З цієї статті слід виключити положення, що суддя приймає рішення про відмову у відкритті провадження з розгляду скарги, якщо обґрунтування порушення прав та інтересів особи визнано ним недостатнім.

Обґрунтовується внесення змін до ст.236-8 КПК, сутність яких полягає в наступному: а) правило ч.1 ст.236-8 КПК не застосовується, якщо суддя відклав розгляд справи у зв'язку з неподанням органом дізнання, слідчим, прокурором до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи; б) строк розгляду скарги обраховується з дня надходження до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи; в) п.2 ч.16 викласти у наступній редакції: «задовольняє скаргу, скасовує постанову про порушення справи і направляє матеріали, на підставі яких було порушено справу, органу дізнання, слідчому, прокурору, який проводив у цій справі досудове розслідування»; г) передбачити строк у три місяці, протягом якого рішення про повернення вилучених речей не може виконуватися; д) на постанову судді про скасування постанови про порушення кримінальної справи прокурором може бути подана касаційна скарга; е) виключити норму про зупинення провадження слідчих дій на час розгляду судом скарги на постанову про порушення кримінальної справи, а також ч.14, оскільки вона не узгоджується з вимогами ст.121 КПК.

7. У ч.1 ст.99 КПК доцільно визначити, що зацікавленим фізичним та юридичним особам має направлятися повідомлення, у якому повинно роз'яснюватися право і порядок оскарження до суду постанови про відмову у порушенні справи. Одночасно їм потрібно направляти копію цієї постанови. У ст.236-1 КПК слід вказати, що скарга на постанову про відмову в порушенні справи подається зацікавленою особою протягом одного місяця з дня отримання копії постанови про відмову в скасуванні цієї постанови. Ст.236-2 КПК доповнити положеннями: а) матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про відмову в порушенні справи, орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язаний надати у визначений суддею строк; б) у разі неподання без поважних причин цих матеріалів, суддя відкладає розгляд скарги; в) обов'язок доведення правомірності відмови в порушенні кримінальної справи покладається на прокурора; г) на постанову судді про залишення скарги без задоволення особою, яка подала скаргу, протягом трьох

місяців з моменту набрання нею законної сили може бути подана касаційна скарга до касаційного суду. Також у ч.4 ст.97 КПК має бути визначено, що при скасуванні суддею постанови про відмову в порушенні справи і поверненні матеріалів для проведення додаткової перевірки, її строк встановлюється прокурором.

8. У статті 52-5 КПК потрібно визначити наступне: а) до місцевого суду можна оскаржити постанову прокурора про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування; б) скарга розглядається суддею, який визначається в порядку, встановленому ч.3 ст.16-2 КПК; в) про час і місце розгляду скарги повідомляється особа, яка її подала; г) слова «особу, яка провадить дізнання» замінити словами «начальник органу дізнання». Також ч.4 ст.52-4 КПК слід доповнити положенням, що у повідомленні особі роз'яснюється право та порядок оскарження прийнятого рішення.

9. У ст.106 КПК потрібно зазначити, що затриманій особі повідомляються підстави та мотиви затримання, роз'яснюється право оскаржувати затримання в суді, усно надається роз'яснення права відмовитися від будь-яких пояснень до прибуття захисника та одночасно в друкованому вигляді – роз'яснюються статті 28, 29, 55, 59, 62 і 63 Конституції України та права затриманої особи, встановлені кримінально-процесуальним законом. Подання про обрання щодо підозрюваного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту повинно надійти до суду не пізніше ніж як за 24 години до закінчення 72 годинного строку затримання. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона має розглядатися суддею протягом трьох діб з часу надходження. Також слід у ч.7 ст.106 КПК після останнього речення визначити процесуальний порядок розгляду судом скарги на рішення органу дізнання, слідчого про затримання.

10. Статтю 215 КПК доповнити положенням, що одночасно з копією постанови про закриття справи зацікавленим особам направляється письмове повідомлення, у якому роз'яснюється порядок оскарження цієї постанови до суду. Змінити редакцію ч.5 цієї статті, визначивши, що постанова про закриття справи може бути оскаржена особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до суду в порядку, передбаченому ст.236-5 КПК та змінити терміни подання з тридцяти днів на три дні. Зазначити, що копія постанови про закриття справи направляється цивільному позивачу та його представнику.

У ч.2 ст.236-6 КПК деталізувати порядок розгляду суддею скарги. У судовому розгляді скарги зобов'язаний брати участь прокурор. Вказівка судді стосовно обставин, які належить з'ясувати під час проведення досудового розслідування, є обов'язковою для виконання органом дізнання, слідчим. На постанову судді про залишення скарги без задоволення протягом трьох місяців з моменту набрання нею законної сили особою, інтересів якої вона стосується, або її представником може бути подана касаційна скарга до касаційного суду.

Частину 2 ст.368 КПК доповнити підставою для визнання одностороннім або неповним дізнання та досудового слідства: «коли не були досліджені обставини, зазначені у постанові судді, який скасував постанову про закриття справи і направив справу прокурору для відновлення досудового слідства або дізнання, за винятком випадків, коли дослідити їх було неможливо».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кисленко Д. П. Проведення слідчих дій за рішенням суд / Д. П. Кисленко // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 4. – С. 157–164.
2. Кисленко Д. П. Апеляційне оскарження судових рішень, прийнятих у досудовому провадженні / Д. П. Кисленко // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 6. – С. 247–244.
3. Кисленко Д. П. Судовий контроль за порушенням кримінальної справи / Д. П. Кисленко // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3. – С. 152–160.
4. Кисленко Д. П. Межі судового контролю на стадії досудового розслідування / Д. П. Кисленко // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених : додаток до журналу «Міліція України». – 2011. – № 100. – С. 27–29.
5. Кисленко Д. П. Актуальні проблеми судового контролю у сучасній правозастосовній діяльності органів досудового розслідування / Д. П. Кисленко // Матеріали наук.-практ. семінару «Порушення кримінальної справи: шляхи удосконалення кримінально-процесуального законодавства», (Київ, ННПКСМ КНУВС, 27 берез. 2008 р.). – К., 2008. – С. 4–15.
6. Кисленко Д. П. Судовий контроль за проведенням виїмки документів / Д. П. Кисленко // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Сьомі осінні юридичні читання», (Хмельницький, 28–29 листоп. 2008 р.) : у 4-х ч. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2008. – Ч. 4 : «Кримінальне право. Криминологія. Кримінально-виконавче право. Кримінальний процес. Криміналістика. Судова експертиза». – С. 208–211.
7. Кисленко Д. П. Апеляційна перевірка деяких досудових рішень суду / Д. П. Кисленко // Тези доп. та повідомлень наук.-практ. конф., (Київ, 3 квіт. 2009 р.). Видання присвячене пам'яті професора А. Я. Дубинського. – К. : Атіка, 2009. – С. 597–599.
8. Кисленко Д. П. Межі судового контролю під час розслідування злочинів / Д. П. Кисленко // Матеріали наук.-практ. конф. «Досягнення криміналістики у боротьбі зі злочинністю», (Донецьк, ДІВС, 9–10 квітня 2009 р.). – Донецьк, 2009. – С. 8–12.

АНОТАЦІЯ

Кисленко Д. П. Судовий контроль під час розслідування злочинів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2012.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню проблематики здійснення судом контролю під час розслідування злочинів. Здійснивши аналіз чинного кримінально-процесуального законодавства України, ратифікованих міжнародних

актів, дослідивши матеріали слідчої та судової практики, автор розкрив зміст контрольних повноважень суду у досудових стадіях кримінального процесу. Висвітлені питання про повноваження суду приймати рішення про обрання щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, застосування інших заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих дій, які обмежують конституційне право особи на недоторканність житла, тасмницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Значну увагу приділено дослідженню проблеми розгляду судом скарг зацікавлених осіб на процесуальні рішення органу дізнання, слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи та її закриття, про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, про відмову в застосуванні заходів безпеки або їх скасування. На основі проведеного дослідження розроблені рекомендації щодо вдосконалення норм діючого кримінально-процесуального законодавства, що регламентують здійснення судом контролю під час розслідування злочинів.

Ключові слова: судовий контроль, запобіжний захід, слідчі дії, оскарження рішень, відмова у порушенні кримінальної справи, порушення справи, закриття справи, затримання, заходи безпеки.

АННОТАЦІЯ

Кисленко Д. П. Судебный контроль при расследовании преступлений. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел. – Киев, 2012.

В диссертации на основе изучения положений отечественного и зарубежного уголовно-процессуального законодательства, проекта УПК Украины, ратифицированных международных правовых актов, которые касаются порядка уголовного судопроизводства, материалов следственной и судебной практики, результатов анкетирования лиц, производящих дознание, следователей, прокуроров и судей, проводится исследование полномочий суда по осуществлению контроля при расследовании преступлений.

В диссертации сформулировано понятие судебного контроля в уголовном судопроизводстве и раскрыты и виды. Один из них заключается в принятии судом решения об ограничении конституционных прав лица при производстве дознания и досудебного следствия (предварительный судебный контроль). Второй – рассмотрение судом жалоб заинтересованных лиц на некоторые процессуальные действия и решения органа дознания, следователя и прокурора (последующий судебный контроль).

Рассматриваются особенности первого вида судебного контроля: 1) инициатором судебного контрольного является орган дознания, следователь, прокурор; 2) процедура судебного контроля всегда предшествует соответствующему процессуальному действию, проведение которого возможно только в случае согласия суда на ограничение конституционных прав лица.

Особенности второго вида судебного контроля такие: 1) инициируют судебное контрольное производство участники уголовного процесса, которые заинтересованы в отмене решения органа дознания, следователя и прокурора; 2) жалобы рассматриваются в открытом состязательном процессе (исключение – рассмотрение жалобы на постановление органа дознания и следователя об отказе в применении мер безопасности).

Автором предложено расширить пределы судебного контроля за уголовно-процессуальной деятельностью органа дознания, следователя и прокурора. В частности, рассматривается вопрос об обжаловании в суд решений органов досудебного расследования, которые ограничивают конституционные права участников уголовного судопроизводства на свободу передвижения, на труд, на владение, пользование и распоряжение своей собственностью.

Проанализирован порядок принятия судом решения об избрании в отношении подозреваемого, обвиняемого меры пресечения в виде заключения под стражу, о продлении срока содержания обвиняемого под стражей. Исследована процедура рассмотрения судом представления органа досудебного расследования, прокурора о производстве следственных действий в жилище или ином владении лица. Внимание уделено производству выемки некоторых видов документов; наложению ареста на корреспонденцию и её осмотр; снятия информации с каналов связи; назначению судебно-психиатрической или судебно-медицинской экспертизы с помещением обвиняемого на стационар в медицинское учреждение; об устранении защитника от участия в деле.

Особое внимание в диссертации уделено изучению порядка рассмотрения судом жалоб заинтересованных лиц на решения органа дознания, следователя, прокурора о: 1) возбуждении уголовного дела; 2) отказе в возбуждении уголовного дела; 3) прекращении уголовного дела; 4) отказе в применении мер обеспечения безопасности или их отмене; 5) задержании лица по подозрению в совершении преступления.

В результате исследования установлены недостатки в правовом регулировании указанных правоотношений и разработаны рекомендации по совершенствованию норм УПК Украины, которые регламентируют порядок осуществления судом контроля над процессуальными действиями и решениями органа дознания, следователя и прокурора.

Ключевые слова: судебный контроль, мера пресечения, следственные действия, обжалование решений, отказ в возбуждении уголовного дела, возбуждение уголовного дела, прекращение уголовного дела, задержание, меры безопасности.

SUMMARY

Kislenko D. P. Judicial control over the investigation of crimes. – On the right of manuscript.

Thesis for the PhD (Law) scientific degree in specialty 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics, Forensic Examination, Operational Investigative Activity. – National Academy of Internal Affairs. – Kyiv, 2012.

General features of the problems of control by the court during criminal investigations. Having analyzed the current criminal procedure law of Ukraine ratified international instruments, the examination of materials of investigation and court practice revealed by the content of supervisory powers of court in trial stages of criminal proceedings. The problems of the Court authority to decide election on the suspect or accused as a preventive measure of remand in custody of any other measures of criminal procedural coercive conduct of investigative actions that limit the constitutional right of persons to inviolability of home and privacy of correspondence, telephone conversations, telegraph and other correspondence. Special attention was paid to study the problem of adjudication of complaints of stakeholders to procedural decision of the inquiry, investigators and prosecutors to institute criminal proceedings and its closure, the detention of persons suspected of a crime to refuse to take safety measures or repeal. Based on the research recommendations for improvement of current criminal process, which regulate the control of the court during criminal investigations.

Key words: judicial review, preventive measure, investigations, appeal decisions, the refusal to initiate criminal proceedings, the institution of proceedings, the case, detention, security measures.